

**कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांचे प्रस्ताव शासनास व
राष्ट्रीय सहकारी विकास निगमास सादर करण्याबाबत
मार्गदर्शक सूचना...**

महाराष्ट्र शासन

सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग,
शासन परिपत्रक क्र.प्रक्रिया-११०९/प्र.क्र.१०५/९-स,
दिनांक :- ०९ ऑक्टोबर, २००९.

वाचा :- शासन निर्णय क्र.प्रक्रिया-११२००४/प्र.क्र.१६२ (अ)/९-स, दि. १२ ऑक्टोबर, २००७.

प रि प त्र क

प्रस्तावना :-

राज्यातील शेतकऱ्यांनी उत्पादित केलेल्या शेतीमालास योग्य व रास्त भाव मिळावा व त्यानुषंगाने पूरक रोजगार निर्मिती व्हावी या उद्देशाने राज्यातील कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांना राष्ट्रीय सहकारी विकास निगम योजनेंतर्गत अर्थसहाय्य मंजूर करण्याकरीता प्रादेशिक पिक पद्धत व राज्याची भौगोलिक परिस्थिती विचारात घेऊन वेगवेगळ्या आकृतीबंधानुसार अर्थसहाय्य मंजूर करण्यात येत होते. राज्यात वेगवेगळे आकृतीबंध न ठेवता राज्यातील सर्व कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांना शासकीय भागभांडवल व वित्तीय पुरवठ्याकरीता शासनहमीवर खालील आकृतीबंधात दर्शविण्यात आल्यानुसार अर्थसहाय्य मंजूर करण्याचा धोरणात्मक निर्णय संदर्भाधिन शासन निर्णयान्वये घेण्यात आलेला आहे.

अ. क्र.	तपशिल	प्रकल्प किंमतीच्या प्रमाणात अर्थसहायाची टक्केवारी
१	राज्य शासनाच्या हमीवर राष्ट्रीय सहकारी विकास निगम किंवा इतर वित्तीय संस्थेकडून कर्ज.	६०%
२	राज्य शासनाचे भाग-भांडवल	३६%
३	संस्थेचे स्वभागभांडवल	०४%
एकूण :-		१००%

२. उपरोक्त निर्णयातील तरतुदीनुसार कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांचे अर्थसहाय्याचे प्रस्ताव शासनास सादर करण्याकरीता मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्याची आवश्यकता विचारात घेऊन खालीलप्रमाणे सूचना निर्गमित करण्यात येत आहेत.

१. कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांची निर्मिती :-

अ. कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांची निर्मिती करण्याकरीता कच्चा मालाचे उत्पादन हा प्रमुख निकष विचारात घेता संस्थेचे कार्यक्षेत्र एका तालुक्यापुरते किंवा ५० कि. मी. च्या परिसराचे अंतर विचारात न घेता कमीत-कमी त्या जिल्ह्याचे कार्यक्षेत्र विचारात घेण्यात यावे.

ब. ज्या भागात ज्या शेतीमालाचे उत्पादन होते त्याच भागात त्या शेतीमालावर प्रक्रिया करणाऱ्या सहकारी संस्थांच्या नोंदणीचे प्रस्ताव नोंदणी प्राधिकाऱ्याने विचारात घ्यावेत.

क. कच्चा मालाच्या पुरवठ्याकरीता कृषि विभागाकडील पिकांची माहिती व त्या भागातील बाजार समित्यांमधील त्या शेतमालाची आवक विचारात घेण्यात यावी.

ड. कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थेस आवश्यक असणाऱ्या कच्चा मालाची उपलब्धता त्या तालुक्यात मुबलक प्रमाणात असल्यास त्या संस्थेचे कार्यक्षेत्र त्या तालुक्यापुरते मर्यादित ठेवता येईल.

इ. अस्तित्वात असलेल्या संस्थांच्या व्यतिरिक्त त्या तालुक्यात नवीन संस्था स्थापन होत असल्यास त्या संस्थांना लागणाऱ्या कच्चा मालाचा एकत्रित विचार करण्यात यावा.

२. भागधारकांच्या जमिनीचा तपशिल :-

कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांचे अर्थसहाय्याचे प्रस्ताव शासनास सादर करताना खालील विहित विवरणपत्रात शेतकरी सभासदांची माहिती उपलब्ध करण्यात यावी.

अ. क्र.	सभा-सदाचे नांव	गांव	तालुका	सर्व्हे / गट नंबर	क्षेत्र (हेक्टर आर.)	सर्व्हे / गट नंबरचे एकूण उत्पन्न	संबंधित कृषि उत्पादना क्षेत्राखालील ३ वर्षांचा तपशील			धारण केलेले समभाग		भागधारक शेतकरी नसल्यास व्यवसायाचे नांव
							वर्ष ३-रे	वर्ष २ रे	वर्ष १ ले	संख्या	किंमत	
१	२	३	४	५	६	७	७-अ	७-ब	७-क	८-अ	८-ब	९

३. बिगर शेतकरी सदस्य :-

अ. कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांमध्ये ९८% सदस्य हे लाभधारक शेतकरी असावेत व २% सदस्य हे बिगर शेतकरी सदस्य म्हणून घेण्यास संस्थेस मुभा राहिल.

ब. एकाच प्रकारच्या शेतमालावर प्रक्रिया करणाऱ्या एकापेक्षा जास्त सहकारी संस्थांमध्ये एका शेतकऱ्यास सदस्यत्व देण्यात येवू नये.

क. निरनिराळ्या पिकांचे उत्पादन करणाऱ्या शेतकऱ्यांना निरनिराळ्या शेतीमालावर प्रक्रिया करणाऱ्या एकापेक्षा जास्त सहकारी संस्थांचे सभासद होण्यास त्या शेतकरी सभासदास पात्र समजण्यात यावे.

४. कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांचे प्रस्ताव शासनास सादर करणे :-

कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांचे रु. १.०० कोटी किंवा त्यापेक्षा जास्त प्रकल्प किंमत असलेल्या संस्थेच्या नोंदणीस मंजूरी देण्याकरीता सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांच्या अध्यक्षतेखालील समितीने संस्थेची तांत्रिक व आर्थिक क्षमता विचारात घेऊन मान्यता दिलेल्या कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांचेच प्रस्ताव नोंदणीकरीता व शासनास शिफारस करण्याकरीता विचारात घेण्यात यावेत.

५. कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांचे प्रस्ताव राष्ट्रीय सहकारी विकास निगमास शिफारस करणेकरीता कालमर्यादा :-

राष्ट्रीय सहकारी विकास निगम योजनेंतर्गत अर्थसहाय्य मंजूर करावयाच्या कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांचे परिपूर्ण प्रस्ताव शासनास व राष्ट्रीय सहकारी विकास निगमास शिफारस करण्याकरीता दरवर्षी आर्थिक वर्षाखेर (मार्च महिनाअखेर) होणारी घाई टाळण्यासाठी त्या-त्या

आर्थिक वर्षात पणन संचालक यांनी त्यांचेकडे प्राप्त झालेले परिपूर्ण प्रस्ताव शासन स्तरावर दिनांक ३१ डिसेंबरपर्यंत सादर करावेत. दिनांक ३१ डिसेंबर अखेरपर्यंत शासनास प्राप्त होणारे प्रस्ताव निगमाच्या शिफारशीकरीता शासनाने विचारात घ्यावेत. दिनांक ३१ डिसेंबर नंतर प्राप्त होणारे सर्व प्रस्ताव पुढील आर्थिक वर्षात विचारात घेण्यात यावेत.

६. सहकारी संस्थांचे व्यवस्थापन :-

ज्या कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांचा प्रकल्प रु.१.०० कोटीपेक्षा अधिक आहे अशा संस्थांवर तज्ञ शासकीय संचालक म्हणून नियुक्तीकरीता सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती गठीत करण्यात यावी, अशा समितीने मान्यता दिलेल्या शासकीय पॅनलमधील तज्ञ संचालकाची नेमणूक त्या-त्या कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांवर करण्यात यावी.

७. कर्जाची परतफेड :-

कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्थांना ३६% शासकीय भाग-भांडवल मंजूर करण्यात येत असल्याने ते पुढील १२ वर्षात प्रतिवर्षी किमान ३% याप्रमाणे विमोचन करण्यासाठी खालीलप्रमाणे कार्यपद्धती अवलंबविण्यात यावी. तथापि, महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६०, कलम २८ मधील तरतुदीनुसार कमाल शेअर्स धारण मर्यादेमध्ये सूट देणे आवश्यक आहे.

अ. अस्तित्वात असलेल्या संस्थेच्या भाग-धारकांना अतिरिक्त समभागांची विक्री करता येईल.

ब. प्रकल्प कार्यक्षेत्रातील नवीन शेतकऱ्यांना सहभागी करून घेण्यास व शासनाच्या भाग-भांडवलाची परतफेड होईपर्यंत त्यांना शासकीय समभागांची विक्री करता येईल.

क. महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६१ नियम ५१ अन्वये शासकीय भाग-भांडवलाची परतफेड करण्यासाठी सहकारी संस्थेस दरवर्षी विमोचन निधीची तरतूद करणे बंधनकारक आहे.

ड. संस्थेने समभाग विमोचन फंडाची निर्मिती करणे संस्थेस बंधनकारक असून त्यातून संस्थेने शासकीय भाग-भांडवल मंजूर झालेल्या वर्षापासून पुढील १२ वर्षांमध्ये दरवर्षी ३% याप्रमाणे शासकीय समभागांचे विमोचन करावे.

८. राष्ट्रीय सहकारी विकास निगमाच्या कर्ज परतफेडीबाबत :-

संस्थेस राष्ट्रीय सहकारी विकास निगमाकडून मंजूर झालेले कर्ज दरवर्षी मुदतीत परतफेड करण्यासाठी संस्थेच्या प्रकल्प अहवालामध्ये सविस्तर नियोजन करणे संस्थेस बंधनकारक आहे, याची संबंधित निबंधकांनी संस्थेचा प्रस्ताव शासनास शिफारस करण्यापूर्वी खात्री करावी.

९. शासकीय भाग-भांडवलाचे विमोचन :-

प्रकल्प अहवालातील नियोजनानुसार संस्थेने भाग-भांडवल विमोचन निधीची नियमित तरतूद करून सदर निधी विमोचन फंडात जमा करणे संस्थेस बंधनकारक असून त्याबाबत संस्थेकडून योग्य कार्यवाही होते किंवा नाही, याची काटेकोरपणे अमलबजावणी करण्याची जबाबदारी संस्थेच्या संबंधित निबंधकांची राहिल, त्याप्रमाणे त्यांनी संस्थेवर नियंत्रण ठेवावयाचे आहे.

१०. उपरोक्त सर्व सूचनांचे काटेकोरपणे पालन होईल याची सर्व संबंधित तसेच नोंदणी प्राधिकारी यांनी दक्षता घ्यावी, तसेच संस्था नोंदणीपूर्व ही बाब नियोजित संस्थेच्या मुख्य प्रवर्तक / पदाधिकाऱ्यांच्या निदर्शनास आणण्यात यावी. या सर्व सूचनांचे पालन होणेकरीता पणन संचालक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांनी त्यावर नियंत्रण ठेवावे व या सर्व सूचनांनुसार परिपूर्ण असलेल्या संस्थांचेच प्रस्ताव अर्थसहाय्य मंजूरीकरीता शासनास शिफारस करण्यात यावेत.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा सांकेतांक २००९१००९२२३१६००१ असा आहे.

(ह. तु. जाधव)
कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन,
सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग.

प्रत :-

१. सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
२. पणन संचालक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
३. प्रकल्प सल्लागार, महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे.
४. व्यवस्थापकीय संचालक, मिटकॉन, पुणे.
५. सर्व विभागीय सह निबंधक, सहकारी संस्था,
६. सर्व जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था,
७. निवडसंग्रह / ९-स.

*****